Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · "Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini t... DOI: 10.5281/zenodo.24320650

ta'minlashning ustivor yo'nalishlari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti tuzilmasiga Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika budjeti, Qoraqalpog'iston Respublikasi tumanlari va shaharlarining budjetlari kiradi.

Budjetni shakllantirish jarayoni mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlariga javob beradigan holda amalga oshiriladi. Davlat organlari, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy barqarorlikni saqlash, milliy xavfsizlikni ta'minlash kabi maqsadlarni amalga oshirish uchun budjet mablag'larini to'g'ri va samarali taqsimlashni rejalashtiradilar. Bu jarayon, albatta, yuqori darajadagi rejalashtirish, tahlil qilish va monitoringni talab qiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

25. O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi" 2013-yil 26-dekabrdagi 360-sonli qonuni.

26. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyundagi «Budjet mablag'laridan foydalanish ustidan moliyaviy nazoratni kuchaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» №PF-100-sonli Farmoni

27. Malikov T.S. "Budjet-soliq siyosati" T.: "Iqtisod-moliya" 2019 y.

28. Mamanazarov A.B. Mahalliy budjetlarni barqarorlashtirishda soliqlarning rolini oshirish masalalari: i.f.n. ... avtoreferat. – T.: BMA. 2002. –22 b.

29. Mansurov M.A. Davlat budjetini ijro etishda budjet ma'lumotlarning ochiqligini ta'minlash va markazlashgan budjetdan voz kechishning ahamiyati // Moliya va bank ishi elektron ilmiy jurnali. – T. BMA.,2019 (noyabrdekabr). - №6. –B. 58-67.

30. Aaskoven, L., (2018) Budget institutions and taxation. Public Choice, 174(3-4), pp.335-349.

31. S.U.Mehmonov, Z.X.Karimova, A.S.Tursunov. Budjet tizimi. darslik.Toshkent. 2017. 437 b.

32. S.U.Mehmonov, Z.X.Karimova, A.S.Tursunov. Budjet tizimi. darslik. Toshkent: 2017 y. 437 b.

33. O'zbekiston Respublikasi "Budjet kodeksi", 2014.

## DAROMAD SOLIG'I VA UNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI

**Chorshanbayev Umrzoq**
Guliston Davlat Universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasi o'qituvchisi
**Eshbekov Alisher Iskandar o'g'li**
Guliston Davlat Universiteti magistri
**Mamarayimov Asadbek**
Guliston Davlat Universiteti "Ijtimoiy-iqtisodiy" fakultet talabasi

**Annotatsiya:** Ushbu maqola daromad solig'ining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada daromad solig'ining turlari va stavkalari, soliq imtiyozlari va chegirmalar, shuningdek, daromad solig'ining davlat byudjetiga ta'siri ko'rib chiqiladi. O'zbekiston tajribasi xalqaro tajriba bilan solishtiriladi va kelajakda daromad solig'i tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Ushbu maqola daromad solig'i tizimining samaradorligini oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan.



Published: 23.12.2024

**Cite this article:** Chorshanbayev Umrzoq, Eshbekov Alisher Iskandar o'g'li, Mamarayimov Asadbek (2024). Daromad solig'i va uning iqtisodiyotdagi o'rni. Emro Science and Education, 1(4). https://doi.org/10.5281/zenodo.24320650

*© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.*

**Kalit so‘zlar:** Daromad solig‘i, Soliq stavkalari, Soliq imtiyozlari, Soliq chegirmalari, Davlat byudjeti, Ijtimoiy adolat, Iqtisodiy rivojlanish, Soliq tizimi, Jismoniy shaxslar, Soliq tushumlari,Xalqaro tajriba, Ijtimoiy dasturlar, Soliq kreditlari.

**Kirish:** Daromad solig‘i — bu jismoniy va yuridik shaxslarning soliq solinadigan jami daromadlaridan undiriladigan to‘g‘ri, umumdavlat solig‘i.

Jismoniy shaxslar: Fuqarolar moliya yilida soliq solinadigan daromadga ega bo‘lsa, ularning jami daromadlaridan daromad solig‘i undiriladi.

Tarix: O‘zbekistonda daromad solig‘i undirish tartibi 1998-yildan boshlab amalga kiritilgan va Soliq kodeksiga muvofiq olib boriladi.

Daromad solig‘i tarixi uzoq va qiziqarli. Bu soliq turi turli mamlakatlarda turli vaqtlarda joriy qilingan va rivojlangan.

**Tarixiy asoslar:**

- Qadimgi Misr: Miloddan avvalgi uchinchi ming yillikda fir'avnlar aholini yetishtirgan hosilning beshdan bir qismini soliq sifatida to‘lashga majbur qilganlar.
- Buyuk Britaniya: 1842-yilda daromad solig‘i joriy qilingan. Bu soliq sanoat inqilobi davrida davlat byudjetini to‘ldirish uchun muhim manba bo‘lgan.
- AQSh: 1913-yilda daromad solig‘i joriy etilgan. Bu soliq fuqarolar urushi davrida davlat xarajatlarini qoplash uchun kiritilgan.

O‘zbekistonda daromad solig‘i undirish tartibi 1998-yil yanvardan amalga kiritilgan O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga muvofiq olib boriladi.

Soliq imtiyozlari va chegiriladigan xarajatlar

**Soliq imtiyozlari:**

Soliq imtiyozlari soliq to‘lovchilar uchun moliyaviy yukni yengillashtirish maqsadida beriladi. Bu imtiyozlar turli shakllarda bo‘lishi mumkin:

- Soliqdan ozod qilish: Ma'lum daromad turlari yoki faoliyatlar soliqdan ozod qilinishi mumkin. Masalan, pensiya va kompensatriyalardan daromadlar.
- Chegiriladigan xarajatlar soliq solinadigan daromadni kamaytirish orqali soliq yukini yengillashtiradi.

Daromad solig‘ining davlat byudjetiga ta’siri

Daromad solig‘i davlat byudjetini to‘ldirishda muhim manba hisoblanadi. Bu soliq turi davlatning ijtimoiy va iqtisodiy dasturlarini moliyalashtirish uchun zarur bo‘lgan mablag‘larni ta'minlaydi.

Byudjet tushumlari

- Jismoniy shaxslar daromad solig‘i: Bu soliq turi davlat byudjetiga katta hissa qo‘shadi. Jismoniy shaxslarning daromadlaridan olinadigan soliq tushumlari davlatning asosiy moliyaviy manbalaridan biridir.

Ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish

Daromad solig‘i tushumlari quyidagi ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga yo‘naltiriladi:

- Ta'lim: Maktablar, universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarini moliyalashtirish.
- Sog‘liqni saqlash: Davlat kasalxonalari va sog‘liqni saqlash tizimini qo‘llab-quvvatlash.
- Ijtimoiy himoya: Kam ta'minlangan oilalar va nogironlar uchun ijtimoiy yordam dasturlari.

Iqtisodiy barqarorlik.

Daromad solig‘i davlat byudjetining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi. Bu soliq turi davlatning moliyaviy resurslarini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Daromad solig‘ining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati

1. Ijtimoiy Adolat: Daromad solig‘i progressiv tizim orqali yuqori daromadli shaxslar ko‘proq soliq to‘laydi, bu esa ijtimoiy adolatni ta'minlashga yordam beradi. Bu tizim orqali kam ta'minlangan qatlamlarga ko‘proq yordam ko‘rsatiladi.

2. Ijtimoiy Dasturlarni Moliyalashtirish: Daromad solig‘i tushumlari ta'lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya kabi ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga yo‘naltiriladi. Bu dasturlar jamiyatning barcha qatlamlariga foyda keltiradi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi.

**Iqtisodiy ahamiyati:**

1. Davlat Byudjetini To‘ldirish: Daromad solig‘i davlat byudjetining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Bu soliq turi davlatning moliyaviy resurslarini oshirishga yordam beradi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

2. Iqtisodiy Rivojlanish: Daromad solig‘i orqali yig‘ilgan mablag‘lar infratuzilma loyihalari, ta'lim va sog‘liqni saqlash tizimlarini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Bu esa iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantiradi va yangi ish o‘rinlari yaratishga yordam beradi.

3. Investitsiyalarni Rag‘batlantirish: Soliq imtiyozlari va chegirmalar orqali investitsiyalarni rag‘batlantirish mumkin. Bu esa iqtisodiyotning turli sohalarida faoliyat yurituvchi korxonalar uchun qulay sharoitlar yaratadi va iqtisodiy o‘sishni ta'minlaydi.

AQShda daromad solig‘i 1913-yilda joriy etilgan va hozirgi kunda progressiv soliq tizimi qo‘llaniladi. Bu tizimda daromad darajasiga qarab soliq stavkalari oshib boradi. Masalan, past daromadli fuqarolar uchun soliq stavkasi pastroq, yuqori daromadli fuqarolar uchun esa yuqoriroq bo‘ladi.

Buyuk Britaniyada daromad solig‘i 1842-yilda joriy etilgan. Bu mamlakatda ham progressiv soliq tizimi amal qiladi. Soliq stavkalari daromad darajasiga qarab farqlanadi va yuqori daromadli shaxslar uchun yuqori stavkalar qo‘llaniladi.

Germaniyada daromad solig‘i tizimi ham progressiv bo‘lib, soliq stavkalari daromad darajasiga qarab oshib boradi. Bundan tashqari, Germaniyada soliq to‘lovchilar uchun turli chegirmalar va imtiyozlar mavjud, masalan, bolalar uchun soliq chegirmalari.

Yaponiyada daromad solig‘i tizimi ham progressiv bo‘lib, soliq stavkalari daromad darajasiga qarab farqlanadi. Bundan tashqari, Yaponiyada soliq to‘lovchilar uchun turli imtiyozlar va chegirmalar mavjud, masalan, ta'lim va tibbiyot xarajatlari uchun soliq chegirmalari.

O‘zbekistonda daromad solig‘i tizimi proporsional bo‘lib, soliq stavkasi daromad darajasidan qa’tiy nazar 12% ni tashkil etadi.

**Xulosa:**

Daromad solig‘i ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Bu soliq turi ijtimoiy adolatni ta'minlash, davlat byudjetini to‘ldirish va iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Daromad solig‘i tizimini samarali boshqarish orqali davlat ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashi mumkin.

**Tavsiyalar:**

- Soliq imtiyozlari va chegirmalarini ko‘paytirish va avtomatlashtirish;
- Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish;
- Raqamli texnologiyalardan keng foydalanish;
- Xalqaro tajribalardan foydalanish;
- Soliq stavkalarini optimallashtirishda davom etish;
- Yashirin daromadlarni kamaytirish.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

7. O‘zbekiston Respublikasining “Soliq kodeksi” (yangi tahriri). – T.: 2020.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi PF-101-son Farmoni, 2021 yil.
9. Malikov T.S., Haydarov N.H. "Soliqlar va soliqqa tortish". Darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2021.
10. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi rasmiy veb-sayti: www.soliq.uz
11. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti: www.mf.uz

## MILLIY IQTISODIYOTDA IQTISODIY O‘SISHNI TA'MINLASHDA ISTE’MOLCHILAR XULQ-ATVORINING AHAMIYATI

**Ergasheva Dildora Diyor qizi**
Guliston davlat universiteti magistri

**Annotatsiya.** Tezisda milliy iqtisodiyotda iqtisodiy o‘sishni ta'minlashda iste'molchilarning xulq-atvorining ahamiyati tahlil qilinadi. Iste'molchilar, iqtisodiy tizimda talabni shakllantirgan holda ishlab chiqarish, investitsiyalar va iqtisodiy faollikka sezilarli ta'sir ko‘rsatadilar. Ularning xarid qilish qarorlari va ehtiyojlari iqtisodiy o‘sishning davomiyligi va sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Maqola iste'molchilarning ishonch, xarid qilish odatlari, davlat siyosati, va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash kabi omillarni o‘rganadi. Shuningdek, iste'molchilarning ekologik ongini rivojlantirish va yangi texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta'minlash mumkinligi ko‘rsatiladi.

**Kalit so‘zlar:** Iqtisodiy o‘sish, iste'molchilar xulq-atvori, talab va taklif, iqtisodiy faollik, investitsiyalar, iste'molchilar ishonchi, davlat siyosati, innovatsiyalar, ekologik ong.

Iqtisodiy o‘sish — milliy iqtisodiyotning muhim ko‘rsatkichi bo‘lib, u jamiyatning farovonligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Iqtisodiy o‘sishning asosiy omillaridan biri iste'molchilarning xulq-atvoridir. Iste'molchilar, ya'ni tovar va xizmatlar bozorida faol ishtirok etadigan shaxslar, o‘z xarid qilish qarorlari bilan talabni shakllantiradi. Bu esa o‘z navbatida ishlab chiqarish, investitsiyalar, ish o‘rinlari va iqtisodiy faollikni ta'minlashga olib keladi. Maqolada iste'molchilarning xulq-atvori va uning iqtisodiy o‘sishdagi ahamiyati tahlil qilinadi.

Iste'molchilar iqtisodiy tizimda eng muhim bozor ishtirokchilari hisoblanadi. Ularning xarid qilish odatlari va ehtiyojlari iqtisodiy o‘sishning asosiy turtki kuchlaridan biridir. Milliy iqtisodiyotda talab va taklif o‘rtasidagi muvozanatning saqlanishi ishlab chiqarish va iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta'minlaydi. Iste'molchilar o‘z ehtiyojlarini qondirish uchun tovar va xizmatlarga talabni shakllantiradi. Agar iste'molchilar ko‘proq iste'mol qilsa, bu ishlab chiqarishni oshirishga, ish o‘rinlarini yaratishga, va ishlab chiqaruvchilarga yangi mahsulotlar ishlab chiqish uchun investitsiya kiritishga olib keladi.

Bundan tashqari, iste'molchilarning xarid qilish qarorlari iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ham ta'sir ko‘rsatadi. Masalan, o‘zgaruvchan xarid qilish odatlari yangi mahsulotlarning ishlab chiqarilishiga va innovatsiyalarni rivojlantirishga turtki beradi. Shuningdek, iste'molchilarning sarf-xarajatlari va ishlab chiqarish o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik iqtisodiy o‘sishni davom ettirishda muhim rol o‘ynaydi.